

A szipojfelkelés és következményei

**Jelige:
Charivari**

1. Tartalomjegyzék

1. Tartalomjegyzék.....	2
2. Bevezetés	3
3. Az angolok Indiában a 19. század derekáig.....	5
4. A felkelés okainak megnyilvánulása.....	8
5. A felkelés, amely megrázta a brit uralmat	10
6. A vereség okai és eredményei.....	13
7. A parlament, a sajtó, és a Disraeli-Palmerston vita.....	16
8. Összegzés.....	25
9. Mellékletek	28
10. Bibliográfia	32

2. Bevezetés

Dolgozatom témája a szipojfelkelés és következményei, valamint annak parlamenti és sajtóbeli háttere. A felkelés fordulópontot jelentett India és a brit gyarmatosítás történetében, hiszen alapvetően megváltoztatta a gyarmati politikát, és a vezető rétegek Indiához való viszonyát.

A témaválasztás magyarázata a személyes érdeklődés volt. A BA-képzés éve alatt elkezdett kutatásom a 19. század második felének indiai történelmére vonatkozott. Ezt jelenleg is folytatom, és ennek keretében egyre nagyobb figyelmet fordítottam a felkelés hatásának.

A vizsgált időszakot a felkelés általánosan elfogadott évszámai (1857 – 1858) adták, amelyet az események bemutatásakor és a források feldolgozásakor is alkalmaztam. Bár a megmozdulások eltartottak 1859 tavaszáig, a történések ismeretében kijelenthető, hogy 1858-ban véget értek a jelentősebb harcok és megszületett a döntés India további kormányzásáról. Tehát ehhez az évhez köthető egy új korszak kezdete a brit gyarmatosításban és a szubkontinens életében.

A dolgozat alapvetően két nagyobb részre osztható. Az első egy leíró jellegű ismertetése a felkelés történetének, amelyben bemutatom a felkelés okait, majd annak eseményeit, végül pedig azokat a változásokat, amelyeket a szipoj katonák lázadása elindított. A másik részben megpróbálok képet alkotni arról, hogy az információk hogyan is épültek be a parlamenti vitákba, és a sajtóba. Ennek keretében főként Benjamin Disraeli és Lord Palmerston Indiával kapcsolatos nézeteit és terveit ismertetem, majd megvizsgálom két hetilap segítségével, hogy ezek hogyan jelentek meg a sajtótermékekben. Ehhez röviden összefoglalom majd a sajtó 19. századi fejlődését, és a brit újságok lehetőségeit.

A szakkönyvek tekintetében nem szenvedhetünk hiányt, számtalan magyar és idegen nyelvű kötet foglalkozik a témával, vagy legalább érinti azt. Az a tény azonban megemlítenéd, hogy a magyar nyelven kiadott munkák többsége viszonylag réginek mondható, de ez nem csökkenti az értéküket és fontosságukat. Legnagyobb segítségemre Balogh András és Salgó László munkái, és Tenigl-Takács László, valamint egy orosz szerzők, Antonova – Bongard-Levin – Kotovszkij által írt könyv, az India története volt. A tanulmányok tekintetében számtalan a kérdéssel foglalkozó munkát találtam. Ezek közül többet is elolvastam, de sokuk nem kapcsolódott szorosan a témámhoz, mivel leginkább a felkelést követő időszakra vonatkoztak az adataik. Ezeket a későbbiekben a kérdéskör kibővítésével majd fel tudom használni. Az idegen nyelvű munkák azonban viszonylag

megfelelő mértékben elérhetőek az internet segítségével. Chaurasia *History of Modern India, 1707 A. D. to 2000 A. D.* és Claude Markovits *A history of modern India* című munkái nagyon jó alapot szolgáltatottak az események leírásakor, és az összefüggések felfedezéséhez.

A második rész egy komparatív jellegű sajtótörténete a felkelésnek, amelyhez hozzákapcsoltam a parlamenti felszólalásokat is. Ehhez az ötletet egy Kevin Hobson által írt rövidebb cikk adta. Néhány kijelentésével ugyan nem értek egyet, de a Disraeli és Palmerston közötti vita alapvető megismeréséhez elegendő. Ebben a szakaszban arra törekszem, hogy egyrészt megismerjem a közvélemény tudását az indiai ügyekről, másrészt pedig végigvetítsem a beérkező információk útját két szembenálló politikus vitáján. Viszont problémát okozott olyan sajtótörténeti munkák felkutatása, amelyek az általam használt mindkét hetilap jellegzetességeivel, módszereivel foglalkozott volna.

Az esszé írásakor elsősorban a forrásokkal akadt problémám. Sajnos a magyar kiadványok között nem találtam megfelelő művet, amely a kérdéskör alapidokumentumait tartalmazta volna. Ezt azonban meg tudtam oldani az internet használatával. A korban keletkezett Parliamentary Debates-ek és a hivatalos dokumentumok (törvények, proklamációk) ezáltal szinte mind a rendelkezésemre álltak. A brit parlamentben készült iratok könnyen elérhetőek, mivel megtalálhatjuk őket digitalizálva az internet segítségével a <http://hansard.millbanksystems.com/> című honlapon. Ebben a kérdésben jól használható munkának bizonyultak az A. Berriedale Keith, a neves alkotmányjogász által szerkesztett *Speeches and Documents on Indian policy, 1750-1921* című munka. Így sikerült hozzájutnom megfelelő mennyiségű forráshoz, amelyek alapján árnyaltabb képet alkothatok a problémakörrel a szakirodalmak segítségével. Ezek mellett szintén online elérhetőek voltak a felhasznált sajtótermékek, a Punch és a The Spectator megfelelő számai is.

Dolgozatom célja nem csak az, hogy a felkelés eseményeit újra ismertessem, hanem hogy annak egy újabb oldaláról is képet alkossak. A szakirodalom és a különböző tanulmányok ugyanis külön-külön foglalkoztak a történések sajtóbeli és parlamenti megjelenésével, alkalmazva azokat forrásként, de ezek ilyen módú összekapcsolásával, konkrétan Disraeli és a miniszterelnök vitáján keresztül nem. A fentebb említett Hobson-féle cikk a felkelés első híreinek megjelenését vizsgálta, illetve azt, hogy az általa felhasznált lapok melyik parlamenti erőhöz kapcsolódtak, hogyan viszonyultak a felkeléshez. De olyan mértékben, ahogyan szeretném a második részt felépíteni, nem kapcsolta össze a nyilvánosság két színterét.

3. Az angolok Indiában a 19. század derekáig

India mindig is a különleges kelmék és az egzotikus fűszerek hazája volt. A 15. században, 1498-ban Vasco da Gama Afrika megkerülésével elérte Délnyugat-Indiát, így az európaiak könnyebben juthattak el a szubkontinensre. Mivel az indiai kereskedelem bonyolult és fontos feladat volt, az ellátására az európaiak kereskedelmi társaságokat alapítottak, amelyeket az államok is támogattak.

Ezt követően a portugálok számos települést alapítottak vagy szereztek meg. Beavatkozásuk a helyi szokásokba, az inkvizíció bevezetése, a part menti települések fosztogatása kivívta a helyiek ellenérzéseit, de a hatalmuknak az európai riválisok vetettek véget később. A portugálokat a 16. század végén a holland kereskedők követték India földjére. A Holland Kelet-Indiai Társaság szintén számtalan kereskedelmi központot létesített.

Dolgozatom szempontjából azonban a legfontosabb az angolok Kelet-India Társasága (East India Company, EIC/KIT). Ez 1600-ban alakult meg hatalmas tőkére alapozva. A tagok célja az volt, hogy valamilyen módon ellensúlyozzák a hollandok által radikálisan megemelt fűszerárakat. Az angol uralkodók által kibocsátott alapokmányok egyre több jogot biztosítottak a Társaságnak. Folyamatosan alakultak a kereskedőtelepek és központok, és egyre több terület került angol kézre. A 17. században sikerült megszerezni Madrász körzetét, Calcutta területét, majd Bombay szigetét is. A gyors terjeszkedést segítette, hogy a KIT a 17. század folyamán több esetben is rendkívüli kiváltságokat kapott a brit és a helyi uralkodóktól, amelyek értelmében a Társaság emberei bíraskodtak a kereskedőtelepek lakosságának ügyeiben, a szervezet szárazföldi hadsereget és flottát tarthatott fenn, háborút vívhatott és békét is köthetett bizonyos esetekben, és önálló pénzt bocsáthatott ki. Tenigl – Takács László megfogalmazása szerint a KIT állam lett az államban, mivel gazdasági és politikai döntéseit nem akadályozta sem az uralkodó, sem pedig a parlament; és ezt tartja a példátlan siker egyik zálogának.¹

Az évek folyamán a kisebb és nagyobb kereskedőtelepek lassan városokká, az angolok pedig a legjelentősebb és leggazdagabb európai hatalommá fejlődtek Indiában. A 17. század egyben a hatalom megszilárdulásának ideje is. Anglia kereskedelmi bázisa megszilárdult a térségben, kialakult egy működő szisztéma a KIT-ben, egyre növekedett a haszon, de ekkor még leginkább kereskedelmi tevékenységről beszélhetünk. A polgári közigazgatásba való nagyfokú beleszólásról csak a század végétől van szó. 1698-ban a Társaság három falu feletti adószedési jogot kapott, vagyis zamíndár, egyfajta adószedő lett.

¹ Tenigl-Takács Péter: India története. Budapest, Medicina: A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, 1997. 267.

Mindeközben megjelent az 1664-ben alapított francia Kelet-Indiai Társaság is a területen. De a két fontos központ, Pondicherry és Chandernagore mellett nem tudtak igazán jelentős méretű territóriumot szerezni. A két európai hatalom több háborút vívott egymással Indiában, de a francia törekvéseket a hétéves háború (1756-63) törte derékba végleg. Ekkor angoloknak sikerült kiszorítani őket a félsziget csaknem egész területéről, és a francia hatalom mindössze öt városra korlátozódott.² Ezzel Franciaország elveszítette a lehetőséget arra, hogy India gyarmatosításában jelentékeny szerepet játsszon.

A francia háborúkkal egy időben került sor Bengál meghódítására. 1756-ban trónutódlási válság tört ki, amelybe az angolok beavatkoztak. 1757-ben Plassey mellett a bengáli erők vereséget szenvedtek, és az angoloknak sikerült trónra ültetniük a saját pártfogoltjukat, Mir Jafart. Győzelmük után a KIT emberei 200 ezer font jóvátételt és 900 négyzetmérföld terület földesúri jogait kapták meg.

Az igazi erőpróbát az 1764-es buxari csata jelentette a britek számára. A következő angolok által trónra léptetett fejedelem, Mir Quasim szövetségre lépett Avadh és a Mughal Birodalom uralkodóival, és háborúba kezdett a gyarmatosítókkal. A britek jelentős túlerőt győztek le, amely bizonyította az európaiak katonai fölényét.³ A csatának két következménye volt. Az egyik, hogy az angolok visszaállították a korábbi naváb hatalmát és kifizették vele a hadjárat költségeit. A másik a kettős kormányzás rendszere, amely szerint a polgári ügyek, a bíraskodás és a rendfenntartás ügyek a nizám hatáskörébe tartoztak, de a KIT látta el az adószedés feladatait.

A KIT működését 1773-ban korlátozták. A határozat értelmében a Társaság jelentős kölcsönt kapott az angol államtól annak fejében, hogy az indiai ügyekben a Bengáli Tanács⁴ hoz döntést. Warren Hastings lett Bengal kormányzója, Madras és Bombay Elnökségeket neki rendelték alá háború és béke kérdésében, valamint a gazdasági tevékenységükről is be kellett számolniuk a főkormányzónak. Gáthy Vera szerint ez az első lépés az egységes Brit-India kialakítására, mivel az angol kézen lévő területeket egy ellenőrzés alá helyezték.⁵

A KIT ebben a korszakban rendkívüli lendülettel látott neki a hódításnak. Elesett Bengal, Mysore, Karnataka, Maratha. A két legerősebb „ország”, Mysore és a maratha államok szövetségének a legyőzése sok áldozatot követelt a brit erőktől. A Hyder Ali által megerősített, francia segítséggel modernizált, és 60 000 főre növelt mysore-i hadsereget négy

² Az 1763-as párizsi béke után az öt város: Pondicherry, Chandernagore, Mahé, Karikal, Yanaon.

³ Hahner Péter: A régi rend alkonya. Egyetemes történet 1648 – 1815. Budapest, Panem Kiadó, 2006. 485.

⁴ A Bengáli Tanács az öt évre felhatalmazott főkormányzóból és négy tanácsnokból állt. Döntéseit szótöbbséggel hozta, és teljes hatalommal bírt Orissza, Bihár és Bengália területén.

⁵ Gáthy Vera: Államigazgatás a gyarmati és független Indiában. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985. 38 – 39.

háborúban sikerült legyőzni (1767 – 1769, 1780 – 1784, 1790–1792, 1799). Majd ezt követte a három marathák elleni háború 1775 – 1782, 1803 – 1805, és 1817 – 1818 között, melyek főként területi indíttatásúak voltak. A maratha államok ugyanis elválasztották egymástól a Társaság három fő területét, Bengalt, Madrast és Bombayt. (I. ábra)

1784-ben Ellenőrző Bizottságot állítottak fel a Társaság mellé, amely feladata India katonai és polgári kormányzásának, és a Társaság postájának a felügyelete volt, és szigorították az indiai állások betöltésének feltételeit. De KIT Igazgató Tanácsának megmaradt a joga az alkalmazottak kinevezésére, és a helyi, gyors döntéseket igénylő ügyek intézésének feladata. A változtatások végrehajtására Cornwallis főkormányzót nevezték ki, aki átszervezte a közigazgatást, angol felügyelet alá helyezte az igazságszolgáltatást, és megújította a büntetőjogot.

A 19. század elején a britek sikeresen szerezték meg Nepál déli területeit, Assamot, és több burmai tartományt, angol befolyás alá került a nepáli és a burmai külpolitika irányítása, sikertelen kísérletet tettek Afganisztán meghódítására, és bekebeleztek Sindh területeit is. A Ranjit Singh halála után anarchiába süllyedt szikh állam hadseregét felszámolták, és Punjab angol uralom alá került. 1849 körül azonban megszűntek a nagy háborúk általi területszerzések, de békés eszközökkel tovább zajlott a gyarmatok növekedése.

A 18. századtól az angol befolyás alatt álló területek növelése az úgynevezett szubszidiós, vagy fenntartási szerződések segítségével is folytatódott. Ezek jegyében a britek katonai egységekkel erősítették meg a helyi uralkodók státuszát, ezért cserébe azok angolbarát politikát folytattak és a katonákat is ellátták. Az egységeket jobbra a helyi lakosok lázongásainak a megfékezésére használták. A főként Wellesley által megalapozott és Dalhousie révén továbbfejlesztett annexiós politikával⁶ került angol kézre Agra, Delhi, Satara, Jhansi és Nagpur is. De ezt a politikát az 1860-as évektől nem alkalmazták, így India térképe sem változott lényegesen. Ekkor az angolok a szubkontinens kétharmadát tartották a kezükben, és az elvileg független államokban is nagy befolyással rendelkeztek.

Ezekkel párhuzamosan a Kelet-Indiai Társaság helyzete is változott, fokozatosan elvesztette kereskedelmi jelentőségét, és csak a hivatalnoki feladatai maradtak meg. Az angol hegemon helyzet kialakulásával az indiai kormányzás módjáról heves viták zajlottak Angliában. A konzervatív és liberális irányzatoknak megvolt a maga elképzelése Indiáról. Ez

⁶ A britek a különböző szerződéseiket az uralkodókkal, a „dinasztia” kihalása után a fogadott utódokat nem ismerték el örökösként. Ilyen esetekben alkalmazták a háramlott birtokok elvét, amelynek értelmében a terület a Társaságra szállt. A másik ürügy az eladósodás, a rossz kormányzás volt. Ilyenkor tartozás fejében területeket vettek át az uralkodótól. Ezek jelenségek módot biztosított az angoloknak a fegyveres beavatkozás nélküli hódításra.

volt az anglicista-orientalista vita. A liberális eszmékre építve az anglicisták fő célnak tekintették India modernizálását, a nyugati oktatás, jogrendszer és értékrend meghonosítását a hagyományokat követő társadalomban. A század közepéig ez az irányzat volt uralkodó jellegű, és olyan nevek kapcsolódnak hozzá, mint Lord Macaulay és Lord Bentinck.

India az angol hatások eredményeként egyszerre indult fejlődésnek, de ugyanígy károsodott a hagyományos életmód és gazdaság is. Korszerű oktatási rendszert vezettek be, egyetemet alapítottak, a régi öntözőcsatornákat felújították, új utakat építettek, eltörölték a rabszolgaságot, felléptek a faji megkülönböztetés ellen. Ezek a fejlődés és átalakulás jelei. De hihetetlen mértékű volt a negatív változás is. A gyarmati politika tönkretette a helyi gazdaságot, éhínségek törtek ki, állandóak voltak az elégedetlenségek miatt kitört lázongások, a hagyományos életmód és kézműipar hanyatlásnak indult, az eladósodás általános jelenség lett.⁷

4. A felkelés okainak megnyilvánulása

A felkelés megítélése és elnevezése ma is sokrétű a történeti munkákban. Az angol szakkönyvekben általában a „mutiny”, az „uprising” és a „rebellion” kifejezéseket olvashatjuk, amelyek a felkelés és a lázadás jelentéssel bírnak. Ennek az az oka, hogy az angolok szempontjából nézve azok a katonák fordultak a brit uralom ellen, akik nem rég a brit hódítást segítették, és a gyarmati hadseregben szolgáltak. A brit szemlélet visszaköszön az európai és a magyar munkákban. Ezzel a véleménnyel szemben a nacionalista történetírás a függetlenségi mozgalom kezdetének tekinti a harcokat, és az első függetlenségi háborúnak nevezik. Vannak olyan történészi munkák is, amelyek úgy értelmezik a felkelést, mint egy nagy krízis jelét, amit a gyarmati kormányzás intézkedései és az elit érdekeinek megsértése váltott ki. De olyan meggyőződés is van, amely szerint a felkelés egy muszlim kísérlet volt az elveszett domináns szerepük helyreállítására.⁸

A 19. század közepére az indiai társadalom minden rétegében érezhető volt egy általános angolellemesség és elégedetlenség a brit uralommal szemben. A felkelés okait Radhey Shyam Chaurasia, indiai történész nyomán négy csoportra bonthatjuk. A vallási, a szociális, a gazdasági és katonai zúgolódást okozó tényezőket megvizsgálva látható, hogy ezek sok esetben átfedik egymást, és összekapcsolják a társadalmi csoportokat.

⁷ Tenigl-Takács: i. m. 297 – 302.

⁸ Markovits, C.: A History of Modern India. 1480 – 1950. London, Anthem Press, 2004. 283 – 284.

A vallási sérelmek között olyan tények szerepeltek, mint a keresztények előnyben részesítése a különböző posztokon, és a keresztény hittérítők negatív viszonya a helyiek isteneihez és a muszlim prófétákhoz. A hagyományos hindu jogrendszer érintő reformok (pl.: az özvegyek újrarahasodása, a sati, vagyis az özvegyek máglyán való elégetésének betiltása, a vallását elhagyók öröklési joga), a hagyományos vallásos nevelésnek a kegyvesztetté válása, és a katonaság körében bevezetett új, zsírozott patronok is ide sorolhatóak.⁹

A gazdasági okok között az adók radikális mértékű növelését emelhetjük ki. Ez hatalmas terhet jelentett az emberek számára. Az egyoldalú gazdaságpolitika és az átalakítások miatt tömegek váltak munkanélkülivé, kerültek az éhínség határára vagy élték meg azt. A tradicionális termelést megváltoztatták, az élelmezési növények helyett egyre inkább előtérbe kerültek az ipari növények, így nőtt India ellátási kiszolgáltatottsága.¹⁰ Az magas adók miatt növekedett a hitelt felvevők száma, az állandó fizetőképtelenség miatt az eladósodott birtokosok földjeit elárverezték. A hagyományos kézműipar tönkrement, és Indiának nyersanyagszállító és felvevő piaci szerep jutott. Sor került az adómentességet élvező törzsek megadóztatására is. Chaurasia szerint azokban, akik az angol döntések következtében veszítették el a hatalmukat vagy a megélhetési forrásukat, egyre nőtt az angolellenesség, és sokszor az angol uralom hűségeseivé váltak.¹¹

A számtalan társadalmi méltánytalanságról is szólnunk kell. Az anglicista elvek által meghatározott reformok növelték a lakosság ellenszenvét az angolok iránt. Fejedelmi udvarok szűntek meg, és az udvartartások eltűnésével az ott dolgozó hivatalnokok elvesztették a megélhetési forrásukat, és sérült a társadalmi státuszuk is. A megmaradt fejedelemségekben állandósult az angol jelenlét, akik egyre nagyobb befolyásra tettek szert a törvénykezésben, növelve a helyiek ellenszenvét. Az angolok elkezdték felszámolni az indiai kultúrát, és idegen gondolkodásmód bevezetésére törekedtek, figyelmen kívül hagyták az helyi nyelvet, a szokásokat.¹² A korszakban tehát az anglicista irányzat volt az uralkodó a kormányzással kapcsolatban. Thomas Babington Macaulay 1835-ben *Minute in Education* című munkájában foglalta össze az angol nyelv és a természettudományok oktatásának fontosságát, illetve az anglicista elvek céljait, amelyek szándéka olyan emberek nevelése, akik:

⁹ Chaurasia: *History of Modern India, 1707 A. D. to 2000 A. D.* New Delhi, Atlantic Publishers and Distributors, 2002. 187.

¹⁰ Tenigl – Takács: i. m. 298 – 299.

¹¹ Chaurasia: i. m. 189 – 190.

¹² Uo. 188 – 189.

„vérükben és szívükben indiaiak, de ízlésükben, véleményükben és intellektusukban angolok”.¹³

A 19. század egyébként is bővelkedett az angolelles megmozdulásokban. Ezek bizonyították, hogy az angol uralom közel sem állt teljesen szilárd alapokon Indiában. De a zavargásokat olyan vallási mozgalmak is szították, mint a vahhabita mozgalom. Vezetője, Szajjid Ahmed szent harcra buzdította a követőit az elnyomó és hitetlen hódítók ellen, és a társadalom megváltoztatására is törekedtek. Bár sikerült leverni a fegyveresen is fellépő mozgalmat, az titkos szektaként folytatta a tevékenységét.

A katonai lázadásnak szintén számos oka volt. A fentebb említettek egy része természetesen a szipojokat is érintette, mert sokan származtak faluközösségekből, a falvak felső rétegeiből, kisebb földbirtokosok közül.¹⁴ Meg kell különböztetnünk azokat a sérelmeket is, amelyek a feljebbvalóik ellen fordították helyi katonákat. Az egyik ok a zsoldok és nyugdíjak kérdése. Indiai szempontból a katonák jó fizetséget kaptak a szolgálataikért, de az expanzív háborúk lezárása után a kormányzat csökkentette ezek összegét. Ennél azonban fontosabb sérelem volt a faji megkülönböztetés, amely akadályozta a hindu tisztek katonai pályafutását. A helyi katonák elérhettek altiszti és jelentéktelenebb tiszti rangokat, de legfeljebb őrmesterként szolgálhattak. A brit és indiai katonák életkörülményei is jelezték a hátrányos megkülönböztetést. Érdemes megemlíteni még a technikai különbségeket a fegyverzetben, a hűségük megkérdőjelezését, a vallási sérelmeiket, és természetesen a tölténypatronok kérdését.

5. A felkelés, amely megrázta a brit uralmat

Az első nagyobb megmozdulást sokan a marhafaggyúval és sertészsírral bekent töltényburkolatok rendszeresítése elleni tiltakozásként értelmezték. Elterjedt az a hír az indiaiak között, hogy a tömegesen használt Enfield 1853 típusú puska töltényének papírburkolata állati eredetű zsírral volt bekenve. Mivel ezt a hindu és muzulmán katonáknak foggal kellett letépniük, megszegték volna vallási szabályaikat.

A problémák már 1857 elején érzékelhetőek voltak. Januárban Dumdum-ban, februárban Berhampore-ban tiltakoztak a töltények ellen. Ám az első komolyabb esemény, amely közvetlenül a felkeléshez kapcsolható, Mangal Pandey barrackpore-i „merénylete”

¹³ Macaulay, Thomas Babington: Minute in Education. Idézi: Balogh András: Nemzet és történelem Indiában. Budapest, Kossuth Kiadó, 1988. 15.

¹⁴ Kulcsár Kálmán: India, az útkereső birodalom. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2008. 57.

volt. Március 29-én bosszúra szólította fel társait a britek ellen, és több angol tisztre is rálőtt. Kivégzésének híre nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a felkelés a tervezettnél korábban, az előkészületek befejezése előtt tört ki.

A felkelés valójában 1857 májusában Meerutban tört ki. A szipojok megtagadták az új patronok használatát, ami szigorú szankciókat vont maga után. A rebellis katonákat letartóztatták és börtönbüntetésre ítélték, ám intézkedés csak a sérelmeket növelte. Május 10-én a katonák fellázadtak, a brit tisztviselőket megölték, a börtön kapuit feltörték, és a rabokat szabadon engedték.¹⁵ A szipojok ezután komolyabb nehézség nélkül elhagyták Meerutot, május 11-én Delhibe meneteltek, és elfoglalták a várost, ahol az indiai katonák csatlakoztak hozzájuk. A Vörös Erődbe behatolva visszaállították a 82 éves mogul, II. Bahadur sah uralmát, és kikiáltották a függetlenséget. Ennek a lépésnek lehetett egy olyan célja is, hogy felélesszék az emberekben a lojalitást a Mughal-dinasztia felé.¹⁶ A lázadás híre gyorsan terjedt, csatlakozott a város és a környező vidék lakossága is.

A sikerek ösztönzőleg hatottak a Ganges és a Jamuna menti városokra, így a felkelés gyorsan terjedt a Hindusztáni-alföldön. Észak- és Közép-India lakosságának a jelentős része (II. ábra) csatlakozott a lázadáshoz. Bareliben Khan Bahadur Khan Rohilla főúr vezette a felkelést, Allahabadban Maulvi Liaquat Ali vahhabita tanító, Kanpurban Nana Sahib és testőre Tantia Topi, Jhansi vezére pedig a ráni, Laksmi Bai volt.

De a felkelés erre a körzetre korlátozódott. A szubkontinens többi területe és katonája vagy nem szimpatizált a felkelőkkel, vagy még idejében megfékeztek őket az angolok. Punjabban Nicholson tábornok semlegesítette a zavargó katonákat, a szikhek és a civil lakosság körében nem találtak jelentős támogatásra. Bengálban Lord Canning szigorú intézkedéseivel megakadályozta a komolyabb gondok kialakulását.

A felkelők védekező taktikája révén az angolok sikerrel vonták össze a csapataikat. Punjabból, Calcuttából és Bombayből is vezényeltek egységeket a forrongó területekre. Nicholson tábornok angol-gurkha-szikh csapata Delhi alá vonult, és elkezdte a város három hónapig tartó ostromát. A felkelők közül számos egység önkényesen elhagyta a várost, az angolok azonban egyre több katonák csoportosítottak át ide Iránból, Kínából és Krímből.¹⁷ A szeptember 14-én megkezdődött összevont angol támadás sikerrel zárult, amely erkölcsi győzelem is volt, mivel Delhi a független India egyik legfontosabb jelképe volt a felkelők számára.

¹⁵ Chaurasia: i. m. 195 – 96.

¹⁶ Markovits: i. m. 284-286.

¹⁷ Uo. 288.

A bengáli angol hadsereg Neil tábornok, majd Havelock vezetésével, rendkívüli kegyetlenséggel számolt le a felkelőkkel Benaresben és Allahabadban. Falvakat égettek fel, és százakat akasztatták fel. A csapatok ezután Kanpur felé vonultak. 1857 decemberében a szipojokra végső vereséget mérő Campbell tábornok szerezte meg véglegesen a várost, ami után az angolok kegyetlen módon torolták meg a veszteségeiket. A város elestével a felkelés második központját győzték le.

Delhi és Kanpur veresége után Lucknow lett a felkelés központja. A megérkező britek többször próbálkoztak a város elfoglalásával, ami 1858. március 19-én sikerült. A szipojok rossz felszereltsége és az igazi vezetők hiánya mellett is hónapokig tartott a harc a városért.

Ezt követően a harcok Közép-Indiában folytatódtak. A nagy központok eleste után a britek májusban elfoglalták Bareilit, majd továbbvonulva Bundelkhand felé megtámadták Jhansit. A helyi ráni, Laksmi Bai fejedelemasszony megpróbálta elkerülni a háborút az angolokkal, ám amikor ez nem volt lehetséges, maga állt a felkelők élére.¹⁸ Az angolok azonban elfoglalták a területet. A városa veresége után Laksmi Bai Tantia Topival együtt Gwalior felé menekült, és június 1-én elfoglalták a várost. A Rose tábornok által vezetett angol erők két ütközetben legyőzték a felkelőket, akik június 20-án feladták az erődöt. Ekkor halt meg Laksmi Bai, Tantia Topi azonban elmenekült.¹⁹

Számottevő hadi erő ezt követően csak Maulavi Ahmadullah Shah és Nana Sahib kezén maradt, Tantia Topi pedig a nepáli határnál folytatta a harcot. De ezeket a regionális harcokat a helyi katonai alakulatok gyorsan felszámolták. Nana Sahib és Ahmadullah meghaltak a harcok során, Tantia Topit és Khan Bahadur Khant elfogták, majd kivégezték.

November elsején napvilágot látott Viktória királynő proklamációja, amely nagy csapást jelentett a felkelőknek, mivel hatására számos főúr elhagyta a felkelést. Ezzel az eseménnyel az egyébként sem teljes társadalmi bázis még inkább megbomlott.

Bár az ellenállási gócok felszámolása még 1859 tavaszáig eltartott, a felkelés valójában 1858-ban véget ért. A három nagy központ, majd a közép-indiai erődök eleste után a felkelés katonai jellege nagyban csökkent. Ezt követően nem beszélhetünk nagyobb csatákról, megkezdődött a felkelés végleges felszámolása, és egy új brit uralom kiépítése.

¹⁸ Antonova, K. A. – Bongard-Levin, G. M. – Kotovszkij, G. G.: India története. Budapest, Kossuth Könyvkiadó- Gondolat Könyvkiadó, 1981. 261.

¹⁹ Markovits: i. m. 288.

6. A vereség okai és eredményei

A felkelés vereségének számos oka van. Meglátásom szerint a legfontosabb ezek közül az egység hiánya volt, amely több téren is észlelhető.

Ez jelent meg a három központ önálló működésében is. Delhi, Kanpur és Lucknow tevékenységét nem fogta össze egyetlen vezető, szinte teljes mértékben egymástól elszigetelten működtek a felkelés során. Bár Delhiben óriási létszámban gyűltek egybe a felkelők, senki nem volt képes egyesíteni a szipojok csapatait, és a mozgalom központjait.

Annak ellenére, hogy számos vezéralakot ismerünk a felkelés történetében, a kialakult helyzetben hiányoztak a vezető képességgel rendelkező egyének, akik képesek lettek volna az egész mozgalmat egyesíteni és vezetni. A szipoj vezérek nem tudtak egy nagyobb hadsereget irányítani, a stratégiai problémákat megoldani, vagy hadjáratokat vezetni. Ezen gondok mellett a vezetők között személyes indítékok néha fontosabb szerepet játszottak, mint a felkelés céljai. Nana Sahib pésva szeretett volna lenni, Lakshmi Bai nevelt fiának szerette volna biztosítani Jhansi trónját a háramlott birtokok doktrínája ellenére, Bahadur sahot pedig talán a saját dicsőségének visszaállítása motiválta.²⁰

Mindezekhez társult még az egységes haditervek hiánya, amelynek következtében a nagyobb és komolyabb stratégiai döntéseket igénylő csatákban vereséget szenvedtek az indiai alakulatok. Ezt az is okozta, hogy a szipoj katonák technikai felszereltsége elmaradt a britekétől, sokszor középkorias módon harcoltak, így a vereséget szenvedtek a hátrányban lévő, de korszerű felszereléssel rendelkező európai haderőtől.²¹

Terjeszkedés helyett védekezésre rendezkedtek be, így az angoloknak volt idejük rendezni soraikat és katonai alakulatokat vezényelni az érintett területekre. Nem használták ki India helyzeti előnyét, amelyet már Ram Mohan Roy is megemlített. A szubkontinens földrajzi távolsága Angliától ugyanis megnehezítette mind a döntéshozatal, mind a katonai lépések menetét.²² Vagyis a védekező taktika elég időt biztosított az angoloknak ezen hátrányuk legyőzésére.

Ráadásul a felkelés csak korlátozott területen terjedt el, tehát a szipojok nem egyesítették India erejét. Sindh, Rajputana és Közép- és Kelet-Bengál nem csatlakoztak a felkeléshez, Nepál nem csak békés maradt, hanem jelentős segítséget nyújtott a briteknek. Az említett területek passzivitása inkább segítette az angolokat, mint a szipojokat.

²⁰ Chaurasia: i. m. 202.

²¹ Tenigl – Takács: i. m. 309.

²² Ram Mohan Roy írása, 1830 körül. In: Diószegi István (szerk.): Egyetemes történeti szöveggyűjtemény 1789-1914. Budapest, Korona Kiadó, 2001. 588.

Az egység kialakítását akadályozta a reális célok, programok hiánya. A felkelők azzal, hogy visszaállították II. Bahadur sah uralmát a Mughal Birodalomhoz, a múlthoz való visszatérést és a független India restaurációját hangsúlyozták. Ez azonban már nem volt reális alternatíva, mivel egy korábbi és letűnt állapot visszaállítása a Brit Birodalom „árnyékában” már lehetetlen volt.

Mindemellett a parasztok támogatását is sem tudták megszerezni, mivel nem tettek lépéseket a társadalmi és gazdasági helyzetük javítására. Ezt a társadalmi réteget tehát nem sikerült a felkelésbe bekapcsolni. Hasonló a helyzet a társadalom felsőbb rétegeivel is. Ők a felkelés kezdeti szakaszában csatlakoztak a mozgalomhoz, de Viktória királynő proklamációjának hatására 1858 novemberében elhagyták a felkelést. A királynő ebben megbocsátott a felkelésben résztvevő főuraknak, sértetlenséget ígért nekik, kijelentette, hogy Canning grófot nevezi ki India alkirályának, a Társasággal megkötött szerződések továbbra is érvényesek, nem kívánják tovább növelni a területeiket, és a kormányzás olyan kötelességeket érez indiai alattvalói felé, mint bármely másik felé.²³

„Ezúton tudatjuk India bennszülött hercegeivel, hogy a Kelet-indiai Társaság vezetőivel kötött minden szerződést és megállapodást átvállalunk... Akaratunk az, hogy alattvalóink származástól vagy hitbéli megkülönböztetéstől mentesen és pártatlanul juthassanak hivatalokhoz szolgálatunkban, melyek betöltésére neveltetésüktől, képességeiktől és feddhetetlenségüktől fogva alkalmasak.”²⁴

A vereség okai között tartják számon India sokszínűségét is. A vallási, etnikai és társadalmi sokféleség segítette a britek oszd meg és uralkodj taktikáját.²⁵ Ezen módszerrel maguk mellett tudhatták a nepáli gurkhákat és a szikheket, akik tekintélyes katonai erőt jelentettek.

Ha mindezen körülményekhez még hozzáadunk olyan tényezőket, mint a felkelés nemzetközi elszigeteltsége, a britek számára fontos útvonalak épsége, az anarchikus állapotok, a kevés tartalék és a felkelés túl korai kirobbanása, akkor jól láthatóak a szipojok számára kedvezőtlen erőviszonyok, és a brit győzelem előfeltételei.

A felkelésnek azonban mindenképpen van pozitív eredménye. Feltárta a brit uralom gyengeségeit, a KIT hatalmának tarthatatlanságát, és a gyakorolt politika hibáit.²⁶ Az angolok

²³ Viktória királynő proklamációja, 1858. In: Diószegi: i. m. 590.

²⁴ Viktória királynő 1858-as rendelete. Idézi: Tenigl-Takács: i. m. 308-309.

²⁵ Salgó László: A gyarmatosítás története Ázsiában, Afrikában és Latin –Amerikában (1789-1918). Budapest, Tankönyvkiadó, 1980. 22.

²⁶ Gáthy: i. m. 56.

felülvizsgálták a kialakult gyarmati rendszert, és számos reformot és változtatást hajtottak végre. Vagyis a felkelés határkőnek mondható az angol gyarmati politikában.

A királynő rendeletével feloszlatta a Kelet-Indiai Társaságot, amelynek vagyona a koronára szállt, a részvényeseit kártalanították, amit az indiai költségvetésből fizettek, a szubkontinens lakóinak az adóiból. A KIT katonáit besorozták a királyi hadseregbe, ahol erősen növelték az angolok számát. A különböző nemzetiségi, vallási és kastyócsoporthoz más-más alakulatokba kerültek, és az angolok érvényesítették a szembeállítás elvét.²⁷ A tűzérségnél és a műszaki alakulatoknál csak angolok szolgálhattak, és a bevezetett új előléptetési rendszer több lehetőséget adott az indiaiaknak az előrelépésre. Az indiai katonákat azokból a tartományokból toborozták, amelyek nem vettek részt a felkelésben, így jelentősen növekedett a szikh és gurkha egységek száma. A szipoj egységek azonban nem kapták meg ugyanazokat a fegyvereket, mint az angol csapatok.

A legfontosabb következmény, az 1858 júliusában hozott törvény „India jobb kormányzásáról” címmel. Eszerint India a korona uralma alá került, „*Indiát a Királynő által és nevében fogják kormányozni*”²⁸; kormányzóját alkirálynak nevezték, aki az indiai ügyekkel foglalkozó londoni Indiaügyi Minisztérium utasításait hajtotta végre. A Minisztérium vezetője, az államtitkár lett, aki mellé egy 15 tagú tanácskozó testületet hoztak létre olyan személyekből, akik legalább tíz évig szolgáltak Indiában, és szabályozták a Tanács tagjainak fizetését.²⁹

Az indiai államok és uralkodók felé tanúsított politikáján is változtatott kormány. Az annexiók helyett a fejedelmek megbecsülése és támogatóként való alkalmazása került előtérbe. Ekkor került sor először a fejedelmek jogainak törvényes garantálására.³⁰ A királynő proklamációjának rendelkezései mellett véget vetettek a háramlott birtokok politikájának is. Ezt követően minden magasabb címet viselő főúr megkapta a fogadott örökös kiválasztásának jogát. De az elfoglalt területek a britek kezén maradtak. Emellett a fejedelmek megőrizték a katonasíllítás jogát, ám ezek rosszul képzett és felszerelt egységek voltak.³¹

További intézkedésként megtiltották, hogy a földesúr önkényesen megemelhesse bizonyos bérlő-kategóriákban a bérleti díjat, és nem űzhette el a bérlőket a földjükről. Ezzel mérsékeltek a parasztság elégedetlenségét.

²⁷ Antonova – Bongard-Levin – Kotovszkij: i. m. 269 – 270.

²⁸ The Government of India Act, 1858. In: Keith, A. Berriedale: Speeches and Documents on Indian policy, 1750-1921. I. London, Oxford University Press, 1922. 370.

²⁹ The Government of India Act, 1858. In: Keith: i. m. 370 – 382.

³⁰ Gáthy: i. m. 56 – 57.

³¹ Antonova – Bongard-Levin – Kotovszkij: i. m. 271 – 272.

Megmutatkozott, hogy az anglicista irányzat vereséget szenvedett a politikában, mivel azt látták bizonyítva, hogy a nyugatiassá tétel túlzó vagy a hagyományokat sértő lépései a vagyonos felsőbb rétegek ellenszenvét váltották ki, és ez is oka volt a felkelésnek.

7. A parlament, a sajtó, és a Disraeli-Palmerston vita

A sajtó 19. századi fejlődése során többféle változáson ment át, aminek nyomán beszélünk kell a technológiai és gazdasági állapotokról, és az olvasás eltömegesedéséről is. Az általános tankötelezettség következtében nőtt az írni-olvasni tudók száma, és nőtt az igény az olvasás, a könyvek és az újságok iránt, vagyis a sajtó demokratizálódott. A tömegméretűvé válás jelentős átalakulást hozott, és kialakult a tömegsajtó. Megjelentek a hirdetések, amelyekből finanszírozhatták a technikai újításokat, anélkül, hogy elvesztették volna a szegényebb olvasókat.³²

A technikai változások közül meg kell említeni azokat, amelyek megnövelték a példányszámot, így a König-féle gyorssajtót, vagy Lorülex új nyomdafestékét. Nagy változást azonban a Hoe-féle rotációs-sajtó hozott, amely megteremtette a lehetőséget a modern, milliós példányszámú lapkiadáshoz. A hírek beszerzése és terjedése is fejlődött. A közlekedés és a távközlés átalakulása hatással volt a sajtóra is, aminek során a postakocsit felváltotta a vasút, majd a távíró.³³ Nagyon fontos az illusztrálás fejlődése is. Ez bár egyidős a könyv- és sajtónyomtatással, költséges mivolta miatt ritkán alkalmazták. De Bewick új fametszési eljárása következtében lehetséges volt az olcsó reprodukció. Ezeket eleinte ismeretterjesztés céljából alkalmazták, aztán a híreket élénkítették nyomtatott képekkel. Az első ilyen gazdagon illusztrált újság az 1842-ben alapított Illustrated London News volt, amit számos sikeres európai lap követett. A században megjelenő élclapok sokszor alkalmaztak a szövegek karikírozó jellegét kiemelő képeket.³⁴

Jane L. Chapman egy kissé más elemzését adja a kor sajtójának. A szerző az 1848 és 1881 közötti időszak hírlapirodalmának három kulcskérdését emelte ki, a kifejezésmód szabadságát, a politikával való kapcsolatot, és a sajtó „iparosítását”.

Az iparosodás kérdésében Chapman is kiemelte, hogy a korszak fejlődése révén az addig luxuscikkeknek tekintett tárgyak, így az újságok is, egyre szélesebb körben terjedtek el. A szállítás és a kommunikációs eszközök változásával gyorsabb lett a hírközlés, és az oktatás

³² Fülöp Géza: Sajtótörténet, sajtóismeret. Budapest, Tankönyvkiadó, 1990. 47.

³³ Fülöp: i. m. (1990) 52.

³⁴ Uo. 50 – 51.

fejlődése megteremtett egy nagyobb olvasóközönséget. A sajtó szabadságának kérdésében szó esett a liberálisok céljairól a nyilvánossággal, kialakulását pedig összeköti az 1848-as forradalmakkal. Chapman szerint a liberálisok egyik elképzelése az volt, hogy a szabad sajtó az alapja a haladó társadalomnak és az valódi politikai vitáknak.³⁵ Az 1860-as évektől kezdett kialakulni egyfajta hagyomány, amely szerint az egyes újságokat a különböző pártok támogatták, és a szerkesztők egy-egy politikai csoport érdekeit képviselték.

Az angol „sajtó” a középkorban az úgynevezett news letters, vagyis újságlevél formában jelent meg, amelyekből a vidéki főnemesek tájékozódtak a londoni eseményekről. A valódi sajtó kezdetét azonban a 17. századra szokás tenni. Az első két angol nyelvű rendszeres újság (Coranto, News Book) Hollandiában készült, de a polgárháború idején kedvező fejlődési lehetőségek nyíltak meg az újságok előtt. 1695-ben törvénybe iktatták a sajtószabadságot. A 18. században elkezdték a parlamenti vitákat és felszólalásokat közölni a különböző lapok, és megkezdődött a rovatok használata is.³⁶

A 19. század első felében a brit sajtó nehéz körülmények között működött. A különböző hírlapadók következtében az újságok drágák voltak és kevés előfizetővel rendelkeztek. Ezen a helyzeten változtattak a liberálisok az 1850-es évektől, amikor fokozatosan eltörölték a hírlapokat érintő adókat. Így Angliában is létrejöhetett a valódi tömegsajtó³⁷, és a kisebb lapok versenyre kelhettek a Times vezető szerepével.

A kor sajtótermékei közül két kiadványt választottam a vizsgálataimhoz. Az egyik a Henry Mayhew és Ebenezer Landells által 1841-ben alapított Punch, vagy London Charivari. Az újság az 1840-50-es évek egyik legkedveltebb hetilapja volt, amelynek humoros, szatirikus jellegét az illusztrációi is kiemelték. Ezek a képek a megszokott figurákat, ábrázolásmódokat alkalmazták, így lett III. Napóleonból kakas, vagy Nagy-Britanniából oroszlán. A közvélemény örömmel fogadta ezt az új humort, és hangvételt, amely mégis magas színvonalat képviselt.³⁸ A lap állandó figurája volt egy Mr. Punch nevű alak, aki sokszor szerepelt a cikkekben. Az újság arculatához tartoztak a különböző interjúk Mr. Punch és valamely politikus között, a humoros versek, viccek, és a hetenkénti parlamenti beszámolók. A liberálisnak mondható szerkesztőség ellenére a kormány cselekedeteit ugyanúgy bírálta több esetben is, mint egy konzervatív lap.

A másik választás egy konzervatív hetilapra, a The Spectatorra esett, amelyet 1828-ban alapított Robert Stephen Rintoul. Ám ez a sajtótermék politikai, gazdasági és irodalmi

³⁵ Chapman, Jane L.: Comparative Media History: An Introduction: 1789 to the Present. 43 – 45.

³⁶ Fülöp Géza: Bevezetés az egyetemes sajtó történetébe. Budapest, Tankönyvkiadó, 1981. 13 – 35.

³⁷ Fülöp: i. m. (1990) 56.

³⁸ Spielmann, M. H.: The History of "Punch". London, Paris, & Melbourne, Cassell and Company, 1895. 26.

kérdésekkel is foglalkozott, esszéket és elemzéseket közölt, a komoly szellemi viták orgánuma volt. Bár alapvetően nem volt semmilyen politikai irányzathoz köthető, az alapítása után lassan elveszítette kötődését a liberalizmushoz.³⁹ Egyre inkább a konzervatív szemléletekkel egyező fejtegetések kerültek a lapjaira. A lap eszközeit tekintve az esszék és elemzések voltak a megszokottak, és a szerkesztők alkalmazták a rovatokat. Így az lap olvasásakor találkozunk a szerkesztőnek szóló levelekkel, külön rovatban a születések, halálozások és házasságok kihirdetésével, tőzsdei, parlamenti és kulturális hírekkel.

A fent említett két újság mellett egy harmadik szintéren, a parlamenti vitákban is szeretném megvizsgálni a felkelés ismertségét. Ezeket a különböző forráshelyeket néhány ponton szeretném összevetni, ami főként Disraeli és a miniszterelnök vitáját érintené.

Az Indiából érkező hírek csak lassan jutottak el Angliába. A lapok eleinte nem is foglalkoztak velük túlzottan, mert a szubkontinens nem jelentett olyan témát, amely vonzotta volna az olvasóközönséget, és korlátozott konfliktusnak tartották a felkelést, amelyet a helyi katonai erők hamarosan rendezni tudnak. Problémát jelentett azonban az, hogy az információk ritkák voltak, és sok esetben megbízhatatlanok is. Ezt támasztja alá a parlamentben lezajlott vita Lord Palmerston és Disraeli között 1857. július 13-án. Itt a hírek beérkezéséről és pontosságáról is szó esett. Palmerston miniszterelnök arról is beszélt, hogy az információk telegráfon érkeznek, de előfordult az is, hogy a magánszemélyek többet tudtak az eseményekről, mint a kormány.⁴⁰

Az indiai hírek természetesen a parlamentben jelentek meg előbb 1857-ben. Kevin Hobson szerint kezdetben vádolták a lapok, mivel nem adott megfelelő tájékoztatást az eseményekről. Erre a történész többféle magyarázatot is adott. Szerinte felmerülhetett az emberekben az, hogy a kormányzat többet tudott az eseményekről, mint amit a nyilvánosság elé tárt. De azt tartja valószínűbbnek, hogy nem volt elég információjuk a megfelelő válaszokhoz a kommunikáció sebessége miatt. Így Hobson szerint az újságok cikkei meglehetősen spekulatívak a korai időszakban.⁴¹ A parlament mindkét házában számos felszólalás emlegette a szipoj katonák rémtetteit, az Indiában élő angolokat ért atrocitásokat, viszont folyamatosan tájékoztak a helyi eseményekről, a hadműveletekről, a sikerekről. Elhangzott egy olyan felszólalás is, amely szerint sokan nem hitték volna, hogy azoknak, akik angol nőket és gyerekeket gyilkoltak és kínoztak meg, éppen Londonban lesznek

³⁹ Westley, F. C.: The Spectator. 1828. In: Rosetti Archive.

⁴⁰ Képviselőházi vita. 1857. július 13. (http://hansard.millbanksystems.com/commons/1857/jul/13/the-indian-mutiny-question#S3V0146P0_18570713_HOC_10 2012-12-27)

⁴¹ Hobson: The British Press and the Indian Mutiny. In: The British Empire honlap.

védelmeszöveik.⁴² A hasonló vélemények voltak az uralkodók a Képviselőházban. Akadtak ugyan mérsékeltebb felszólalások is, ám ezek száma kevés volt, és nem tudtak valamilyen oppozíciót kialakítani.

Ám igazán meghatározó jelenséggé vált Benjamin Disraeli és Palmerston miniszterelnök vitája Indiáról. A két politikus ugyanis egészen más módon közelítette meg a kérdést. Hobson szerint Disraeli ezt a kérdést is megragadta, hogy pozícióját erősítse, és támadta a kormányt. De nem értett egyet a KIT indiai tevékenységével, mivel úgy gondolta, hogy annak vezetői a posztjaikat társadalmi és politikai helyzetük és hatalmuk megtartására és erősítésére használták fel. Szintén bírálta a kormány tétlenségét, illetve a felkelés okát és mivoltát is megkérdőjelezte.⁴³

„Ez egy katonai zendülés, vagy nemzeti felkelés? A katonai alakulatok viselkedése egy hirtelen impresszió eredménye, avagy egy szervezett összeesküvés?”⁴⁴

Szerinte nem csak egy vallási sérelem volt az oka a felkelésnek, hanem ez egy sokkal összetettebb, bonyolultabb problémája a brit uralomnak.

„A jog, a viselkedésmód, az adók és a szokások, az emberek vallása – mindent megváltoztattak, vagy megpróbálták megváltoztatni, vagy a lakosság körében fennáll az a gyanú, hogy a kormánynak szándékában áll a változtatás. (...) ezek az okok vezettek az ország minden osztályában egy általános elégedetlenséghez az uralmunkkal szemben.”⁴⁵

Ebből kitűnik, hogy Disraeli véleménye szerint az okok a KIT politikájában rejlenek.

Lord Palmerston ezzel szemben más elveket vallott. A miniszterelnök a közvélemény által kialakított képhez hasonlóan azt gondolta, hogy a brit seregeket nem győzhetik le a felkelők, és Anglia elég erős a konfliktus kezeléséhez. 1857. július 13-án a parlamentben arról beszélt, hogy Delhi városfalai alatt a felkelők máris vereséget szenvedtek a királyi csapatoktól. Másnap arról is beszélt, hogy minden nehézség ellenére a kormány nem érez

⁴² Lawrence Palk a Képviselőházban, 1858. febr. 16
(http://hansard.millbanksystems.com/commons/1858/feb/16/papers-moved-for#S3V0148P0_18580216_HOC_39 2012-12-29)

⁴³ Hobson: i. m.

⁴⁴ Disraeli a Képviselőházban 1857. július 27.
(http://hansard.millbanksystems.com/commons/1857/jul/27/motion-for-papers#S3V0147P0_18570727_HOC_33 2012-12-27)

⁴⁵ Disraeli a Képviselőházban. 1857. július 27.
(http://hansard.millbanksystems.com/commons/1857/jul/27/motion-for-papers#S3V0147P0_18570727_HOC_33 2012-12-27)

félelmet vagy riadalmat az események hatására.⁴⁶ Az indiai helyzet alakulásával a kormány álláspontja is változott, különösen 1857 nyarától. Ettől kezdve a legtöbb Indiával kapcsolatos parlamenti felszólalás emlegeti a katonai segítség kérdését, és ekkor kezdődnek meg azoknak a stratégiáknak a kidolgozása is, amelynek következtében összevont támadások indultak többek között Delhi ellen is.

1858 februárjában az egyik képviselőházi beszédében Palmerston már elismerte, hogy a felkelés váratlan esemény volt és, hogy az elégedetlenségről illetve a szipoj katonák hűségének kérdésében már voltak figyelmeztető vélemények az elmúlt évtizedekben, és többen is elleneztek egy nagyszabású, közös hadgyakorlat megvalósítását. Azonban sok Indiában szolgált katonatiszt és hivatalnok állt ki amellett is, hogy a helyiek lojalitása a britek felé még mindig töretlen.

„Azok a tisztek, akik a legjobban ismerték ezeket a csapatokat, olyan nagy bizalommal tekintettek a hűségükre, hogy az utolsó pillanatig nem lehetett őket meggyőzni arról, hogy veszélyben vannak, és néhány bátor férfi sajnós annak a túlzott bizalomnak esett áldozatul, amellyel ezen alakulatok felé viseltettek.”⁴⁷

Ugyanezen beszédében ismertette az indiai állapotokat, a csapatösszevonások menetét, illetve azokat a tiszteket és hivatalnokokat, akik ezeket megszervezték. A beszéde tehát lényegében egy helyzetértékelés, amelyben bemutatta a parlamentnek az események kezelésének módját, és egyfajta köszönetnyilvánítás a birodalom embereinek.

A két politikus véleménykülönbsége India igazgatásának tervében is megmutatkozott. Szinte az egyetlen dolog, amiben egyetértenek az az, hogy a szubkontinentet a felkelés után közvetlen módon kell irányítani, és nem pedig a KIT rendszerén keresztül. Disraeli szerint a Társaságot fel kell számolni, és bevezetni a korona közvetlen uralmát. Ennek megvalósítására egy tanácsot hozott volna létre, amelyben a tagok egy részét a korona ajánlotta volna, a másik részét a nagyobb városok választották volna egy bonyolult eljárással.⁴⁸ A miniszterelnök ehhez a kérdéshez másként viszonyult. Úgy gondolta, hogy a KIT felszámolása nélkül is megvalósítható London direkt hatalma, és a kettős kormányzás megszüntetése. Még hozzá úgy, hogy egy nyolctagú tanácsot állított volna fel, amelynek elnöke a birodalmi

⁴⁶ Lord Palmerston a Képviselőházban. 1857. július 14. (http://hansard.millbanksystems.com/commons/1857/jul/14/the-indian-mutiny-question#S3V0146P0_18570714_HOC_33 2012-12-27)

⁴⁷ Lord Palmerston a Képviselőházban. 1858. február 8. (http://hansard.millbanksystems.com/commons/1858/feb/08/vote-of-thanks-to-the-civil-service-army#S3V0148P0_18580208_HOC_27 2012-12-28)

⁴⁸ Mishra, Vibhuti Bhushan: Evolution of the Constitutional History of India, 1773-1947. Delhi, Mittal Publications, 1987. 24 – 25.

kormányzásból, a tagjai a Társaság vezetőiből, az indiai civil és katonai szolgálat tisztviselőiből kerültek volna ki.⁴⁹ De több beszédében is hangoztatta, hogy India kormányzását a KIT-től el kell venni, és a kormány kezébe kell helyezni.⁵⁰ A tervezetek közül egyik sem vált mérvadóvá, és egy harmadikat, a Lord Stanley-féle javaslatot választottak az 1858-as törvénycsomag kialakításához.

A Punch első híre a felkelésről 1857. július 11-én jelent meg. Ekkor írt az újság arról, hogy a beérkező információkat mindkét házban megvitatták, és a bizalom a helyi hatóságok felé megmaradt.⁵¹ Innentől kezdve hetente összefoglalták a szerkesztők a parlamenti vitákat, viszont ritkán írtak az indiai történesekről, és nem kezelték fontos tényezőként a bel- és külpolitikai események mellett. Az 1857-es év Indiáról szóló cikkeinek, képeinek a többsége augusztust követően született, amikor bebizonyosodott, hogy ez nem egy gyorsan véget érő konfliktus. Innentől kezdve a beszámolók egyre hosszabbak, és fokozottabban foglalkoznak a témával. E hónap 8-án jelent meg a híres Disraeli karikatúra, az Ázsiai misztérium címmel, amely a politikus kormányelleni támadására adott reakció volt, és gúnyosan az ázsiai ügyek szakértőjeként ábrázolták.⁵² (III. ábra) A lap közölt egy másik képet, amelyen John Company kivégzése látható, amely lényegében a KIT rendkívül ingatag helyzetére utalt, jól érzékelve, hogy a Parlamentben a Társaság felszámolására is törekedtek. A kép feliratain szerepelt a kapzsiság, rossz kormányzás, vagy a nepotizmus. Ezek a KIT ellenfeleinek vádjai, és a felkelés okaiként is kezelik őket. (IV. ábra) Ugyanezen számban egyfajta receptet is megjelent, amelyben egy indiai „pác” elkészítését írták le, olyan hozzávalókkal, mint az illetéktelen bírák és a túladóztatás. Vagyis a lap meglepően nyíltan mutatta be a problémák alapjait.⁵³ Ezek a híradások szeptember 12-én némileg változtak, ekkor a fiatal női alakú igazság győzelmét hangoztatta a felkelők felett, vagyis a lap elkezdett a sikerekre koncentrálni.⁵⁴ Ősz folyamán ismét csökkent azon cikkek száma, amelyek a felkeléssel foglalkoztak. Októberben cikk és karikatúra jelent meg Sir Colin Campbell nehézségeiről, amelyet a „Red Tape”, vagyis a túlzott szabályozás, a felesleges bürokrácia okozott.⁵⁵ Majd

⁴⁹ Hunt, William – Poole, Reginald L.: The History of England during the reign of Victoria (1837 – 1901). New York, Haskell House Publishers Ltd., 1907. 162.

⁵⁰ Például az 1858. április 12-i beszéde a Képviselőházban. (http://hansard.millbanksystems.com/commons/1858/apr/12/supply-government-of-india#S3V0149P0_18580412_HOC_20 2012-12-28)

⁵¹ Punch. 1857. július 11.

⁵² Punch. 1857. augusztus 8.

⁵³ Punch. 1857. augusztus 15.

⁵⁴ Punch. 1857. szeptember 12.

⁵⁵ Punch. 1857. október 17.

közölt egy részletet egy Lord Canningnek tulajdonított proklamációból, illetve ehhez egy képet, amely a kormányzó kegyelmét kritikusan mutatta be, ezzel a felirattal (V. ábra):

*„Hát akkor, nem kell csúnya fegyvereket elsűtnie, de meg kell ígérnie,
hogy jó is szípoj lesz.”⁵⁶*

Az év vége felé haladva szinte csak a parlamenti összefoglalókat közlik, és a nagyobb győzelmek esetén adnak hírt Indiáról, amelyek emlékére versikék, képek, vagy egy hosszabb-rövidebb cikk jelent meg.

Az 1858-as évben még inkább csökkent az Indiáról szóló hírek száma. Mivel a Punch a legtöbb esetben a birodalmi hírek belpolitikai vonatkozásával foglalkozott, így ebben az esetben is inkább Disraeli és Palmerston reformtervezetei álltak a figyelem középpontjában. A csökkenés oka lehetett még a királyi esküvő kérdése, a kínai ügyek, a belpolitikai reformok előkészítése, a „Divorce Act” vitája a parlamentben, III. Napóleon kapcsolata az olasz politikusokkal, amely veszélyeztette az európai rendet, illetve az előző év nagy krinolin karikatúráinak a folytatása, amikkel a lap foglalkozott. 1858 februárjában megjelent egy cikk, amelyben a kettős kormányzásról, annak hibájáról, a KIT hatalmának átadásáról írtak⁵⁷, de ezt követően szinte jelentéktelen tárggyá válik az ügy a belpolitikai változások miatt.

Áprilistól kezdve a Disraeli és Palmerston közötti vita India kormányzásáról nagyobb arányban jelent meg. „Pam” és „Ben” vitájának jellegzetes motívumai az India Bill feliratú tekercsek, amelyek néhány esetben egy-egy indiai ember alakját is sejtetik, és a két politikus szembenállásának vizuális megjelenítése. A lap végig kísérte a két politikus tervezeteinek sorsát. Ennek első képi ábrázolása a „Rivális fekete babák” címet viselte.⁵⁸ A következő héten láthatták az olvasók az egyik legkifejezőbb képet, amelyen két dadának öltözött férfi látható, amint egy-egy csecsemőnek öltöztetett tekercset tartanak a karjukban. (VI. ábra) A képaláírás, amely véleményem szerint a politikusok hajthatatlanságát, saját érveikhez való ragaszkodását mutatta, a következő:

„Mindenki azt hiszi, hogy az ő gagyogása a legigazabb.”⁵⁹

Április végén írtak Palmerston liberálisokkal való kapcsolatáról az indiai törvénytervezet ügyében, május első számában szó esett még a parlamenti összefoglalókban Disraeli tervezetéről. A május 8-i lapban mindkét politikust vörösbecg alakjában ábrázolták, amint eltemették a két tekercsként ábrázolt programot.⁶⁰ (VII. ábra)

⁵⁶ Punch. 1857. október 24.

⁵⁷ Punch. 1858. február 6.

⁵⁸ Punch. 1858. április 10.

⁵⁹ Punch. 1858. április 17.

⁶⁰ Punch. 1858. május 8.

Ezután is foglalkoztak Indiával, futballmeccsként ábrázolták a parlamenti döntést az új kormányzásról⁶¹, és néha írnak még a kérdésről. Az utolsó hírek közt egy képről érdemes még szót ejteni. Az egyik szeptember 11-i képen egy fiatal indiai nő hódol be az Angliát jelképező királynőnek. Ezzel lényegében a felkelés fölött aratott győzelmet mutatták be.⁶²

A rajzokkal kapcsolatban meg kell említenünk, hogy a felkelés „karikatúráinak” alkotója, Sir John Tenniel ehhez a témához készítette az egyik legjobban kidolgozott, állati alakokat használó alkotásait. Képei érzelemben gazdagok, és azokat az érzéseket tükrözték, amelyek a brit társadalomban is megvoltak.⁶³

Ezzel szemben The Spectator nem igazodott az általános hangokhoz. Az ellenzéki konzervatívokhoz hasonlóan viszonyult a hírekhez, megkérdőjelezte a kormány tétlenségét, a reformok mellett állt ki, és nagyobb elismerést kért az indiaiaknak. Ezekkel pedig inkább Disraeli álláspontjához idomult. Bár azt nem vonták kétségbe, hogy Anglia győzni fog a felkelők felett. A lap rengeteget foglalkozott India ügyével, sokszor hetente több cikk is megjelent a felkelés különböző vonatkozásaival. Ez félrevezető lehet az ismertség vizsgálatakor, hiszen az szűrhető le belőle, hogy Indiával foglalkozott a társadalom szinte minden rétege, és óriási jelentőséget tulajdonítottak neki.

A The Spectator a hírek beérkezésétől kezdve bírálta a kormány, a KIT és a hadsereg vezetőit. Nem csak a politikai és katonai aspektusát ragadta meg a felkelésnek, hanem a gazdaságát is, és a cikkei részletesen elemezték ezeket a problémákat. 1857. július 4-én az okként sorolta fel a keresztény térítést, a szokások, vallási szertartások védelmét, és a különböző sérelmeket. Továbbá bírálta a kormányt tétlenségét, és emlegette a figyelmeztető jeleket, mint a januári megmozdulások Calcutta közelében.

*„Az indiai kormányzat elegendő figyelmeztetést kapott. A Calcutta melletti kaszárnyákban már januárban elindult a tűz. (...) A 19. Ezred fellázadt februárban, és márciusban feloszlatták.”*⁶⁴

Már ezekben a korai cikkekben látható, hogy a mögöttes okok vizsgálatával sokat foglalkoztak, hasonlóan Disraelihez.

A következő héttől a szerkesztők folytatták a támadást a liberálisok ellen. Július 11-én leírták a Meerutban történeteket. Eszerint a 2000 főnyi felkelő egy 2500 fős angol helyőrséget győzött le, ami az elővigyázatlanságuk következménye volt. A cikk szerint a szipojok megfelelő irányítás mellett tanulékonyak, de könnyen demoralizálódtak a durva bánásmód és

⁶¹ Punch. 1858. május 29.

⁶² Punch. 1858. szeptember 11.

⁶³ Spielmann: i. m. 176 – 177.

⁶⁴ The Spectator. 1857. július 4.

az elhanyagolás miatt. Az incidensek pedig azt mutatják, hogy a felkelés a rossz irányítás eredménye, és a gyenge kormányzás miatt gyorsan elterjedt.⁶⁵ Innentől kezdve részletes eseményismertetésre törekszenek, és elemző cikkeket közöltek. Hadműveleteket, Indiából érkezett leveleket, beszámolókat ismertettek a lap hasábjain. 1857. július 18-án a szerkesztőnek szóló levelek közt volt egy, amelyet egy 30 évig Indiában szolgált veterán írt. Bár a szöveg gyermekekhez hasonlította az indiaiakat, mégis jobb bánásmódot, nagyobb megbecsülést, nagyobb fizetséget indítványoz a helyi katonáknak, és a rossz gazdasági helyzetet nevezte meg a felkelés egyik okaként.⁶⁶ Nemcsak a lázadásról írnak hosszas elemzéseket, hanem India kormányzásáról, és a kettős kormányzás problémáiról, amelynek a vizsgálatával keresik a felkelés, és annak gyors terjedésének magyarázatát, és India gazdasági szerepéről is.

Amikor Disraeli fellépett a kormány politikája ellen, az újság kiállt ezen érvek mellett. Több cikkében helyeselte Disraeli helyzetértékelését, a Társaság felszámolását, és a korona direkt hatalomgyakorlásának kiépítését, és még azt is megkérdőjelezték, hogy a miniszterelnök valóban értette az ügyeket.

Ősz közepétől ingadozónak mondható a cikkek száma, mindig ismertették az eseményeket, de egyre kevesebb levelet, és elemzést közöltek a kérdésben.

1858. január 9-én beszámoltak az indiai ügy törvénytervezetének kidolgozásáról. Lényegében ugyanazok a momentumok bukkantak fel a szövegben, mint a Punch cikkeiben, vagy a két fent említett politikus programjaiban, a korona direkt hatalma, egy államtitkár, akinek a munkáját egyfajta tanács segíti. A lap a javaslatot ezzel a mondattal vezette be:

„A törvényjavaslat (...) az Őfelsége birtokában lévő India jobb kormányzásáért, kétségtelenül egy nagyon nagy váltakozást okoz.”⁶⁷

Ezt követően a legtöbb számban a jobb kormányzás módjairól írtak, azzal az indokkal, hogy így megakadályozhatják a jövőben a hasonló eseményeket. Ezek szerint meg kellene növelni a közigazgatás erejét, a fiatalokat a különböző állami és katonai posztok felé kell terelni, a KIT hatalmát a koronának kell átadni, fel kell hagyni a diszkriminációval, és versenyvizsgákat bevezetni.⁶⁸ Februárban hosszú cikkben elemezték a későbbi kormányzásban működő tanács szerepét, jellegét. Felmerült egy kérdés, amelyre megpróbált a szerző válaszolni.

⁶⁵ The Spectator. 1857. július 11.

⁶⁶ The Spectator. 1857. július 18.

⁶⁷ The Spectator. 1858. január 9.

⁶⁸ The Spectator. 1858. január 16.

„Milyen mértékben fog a javasolt tanács ugyanabban az irányban működni?”⁶⁹

Vagyis milyen feladata lesz. Erre azt a választ adja a szerző, hogy a kialakuló rendszer jellegétől függ majd a hatásköre. Márciusban az egyik legfőbb kérdés az indiai törvényhozás elveinek lefektetése volt, amelynek keretében a *The Spectator* elemezte Anglia és India jogi kapcsolatát, a különböző hatalmi ágak gyakorlásának kérdését, a civilizációs törekvések hasznát, és a gazdaság kérdéseit. Majd a különböző törvényjavaslatokon keresztül mutatták be a pártok kapcsolatát az India-kérdéshez.⁷⁰ Májusban és júniusban még mindig a kormányzás problémájával foglalkozott a lap, és felelős miniszterről, erős tanácsról írtak.⁷¹ Majd hetekig csak a legújabb híreket közölte a lap.

1858 júniusáig vizsgálva a *The Spectator* cikkeiben rengeteg hasonlóságot lehet felfedezni a *Punch* cikkeivel. Mindkettőben látszik egy ingadozó folyamat a cikkek számának tekintetében. A csökkenő arányt néha megtörték néhány írással, amelyeket a sikerek, vagy a politika egy mozzanata váltott ki. Alapvetően azonban 1857 végétől lassan csökkent az Indiáról szóló cikkek aránya, aminek főként a győzelem előjelei, és a fontosabbnak bizonyuló európai és angol ügyek voltak az okai. A témák tekintetében is hasonlóság mutatkozik, előbb az indiai eseményeivel, a felkelés okaival foglalkoztak inkább, aztán a belpolitikai vonatkozások kerültek előtérbe. De Palmerston és Disraeli vitájában azonban nem állította szembe olyan élesen a két politikus terveit, mint a másik hetilap. Vagyis annak ellenére, hogy a politikai paletta más-más részét képviselte a két lap, szinte ugyanazok a tendenciák fedezhetőek fel bennük.

8. Összegzés

Mindezek alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a felkelés valóban nagy jelentőséggel bírt mind a brit gyarmatosítás, mind az indiai történelemben, és fordulópontnak tekinthető mindkettő menetében. A gyarmatosítás folyamata nem állt meg az események következtében, hanem átalakulva, egyfajta fejlődésen átmenve, igazodva a helyi adottságokhoz egy sikeresebb módozata alakult ki, amelynek köszönhetően a britek egészen 1947-ig uralkodtak a szubkontinens felett.

⁶⁹ *The Spectator*. 1858. február 20.

⁷⁰ *The Spectator*, 1858. március 27., 1858. április 3., és 1858. április 24.

⁷¹ *The Spectator*. 1858. május 1. és 1858. június 12.

Bár a brit uralom a felkelést követő csaknem egy évszázadban sem volt teljesen probléma mentes, de ezeket a gondokat a helyi erőkkel együttműködve megoldották. A felkelés következtében azonban India ténylegesen a „brit korona gyémántja vagy ékköve” lett, és az egyik legismertebb és legsikeresebb példája a gyarmatosítás folyamatának. A 1858 után számos változás következett be. A KIT felszámolása és a vagyonának a koronának való átadása elindította az átalakítások sorát. Hadseregreformokat valósítottak meg, amellyel lecsendesítették a katonai elégedetlenségeket. Megbecsülték és bevonták a politikába a helyi elitet, így ezt a társadalmi réteget is sikerült megnyugtatni és angolbaráttá tenni. A kormányzás módját is megváltoztatták, amellyel a felszámolták Társaság hatalmát, illetve a királynő és a kormány hatáskörébe helyezték. Az intézkedésekkel tehát az elégedetlenség okainak felszámolására törekedtek. A továbbiak folyamán kiépült egy modernebb iskolarendszer, közigazgatás, ipar és mezőgazdaság, és végül megjelent a nacionalizmus. Mindezen fejlődés pedig megkönnyítette az önállósodás folyamatát a későbbiekben.

Ennek a kérdésnek próbáltam egy ismeretlenebb aspektusát is megvizsgálni. A brit parlament és a sajtó kutatásának a során sikerült olyan folyamatokat kimutatni, mint az események érdekeltségének és jelentőségének ingadozása a közvélemény és a parlament előtt, illetve azt, hogy a politikusok hogyan használták fel ezeket az eseményeket az adott helyzetük erősítésére, megváltoztatására.

Összegezve elmondható ugyanis, hogy a sajtóbeli érdeklődés az események felé nem csak a sikerek és kudarcok változásától függött, hanem a bel- és külpolitikai eseményektől és a közvélemény érdeklődésétől és a lapok politikai beállítottságától is. A *The Spectator* ellenzéki lapként és Disraeli ellenzéki politikusként a felkelést arra használta fel, hogy felhívja a kormány hibáira és téves politikájára a közvélemény figyelmét. Disraeli megpróbálta a saját befolyását erősíteni azáltal, hogy vitáival az újságok hasábjaira került, és erre a kérdésre is alapozta a kormány ellen intézett „támadását”. Azonban a két indiai kormányzásról szóló tervezet forrásait vizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy Kevin Hobson állításával ellentétben a két politikus nem csak a „direct rule” kialakításában értett egyet. Annak keretében, hogy a KIT hatalmát felszámolták vagy erősen korlátozták volna, mindketten egyetértettek abban, hogy a kormányzást egy tanácsnak kell ellátnia, mert egyetlen ember erre nem képes. Ám a különbség a tervek között még így is nagynak mondható.

Véleményem szerint Hobson mindemellett túlságosan kihangsúlyozta a *Punch* Disraelit bíráló hangját. A személyes meglátásom inkább az, hogy a *Punch* a konzervatívok, így Disraeli kritikája mellett csaknem ugyanolyan mértékben illeti rosszállással a kormányt is.

A kifogása Disraelivel szemben pedig nem elsősorban a konzervatív politikai beállítottsága volt, hanem az, hogy a szípjok védelmezőjének tartották.

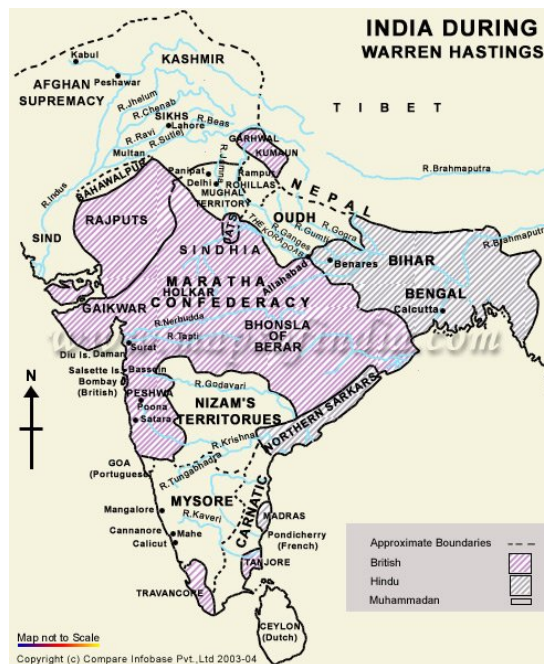
Azonban fontos kiemelni a hasonlóságokat is a két lap között. Mindkettőben ingadozott a felkelésről szóló cikkek száma, annak függvényében, hogy mekkora volt az érdeklődés a hírek iránt, és mekkora volt azok befolyásoló ereje. Ezek mellett érdemes megemlíteni azt is, hogy a hírek jellege is változott. Eleinte leginkább az okokkal és a felkelés menetével foglalkoztak, majd ez a téma kezdett inkább a parlamenti viták és döntések felé hajlani az idő teltével. A hasonlóságoknál azonban több különbséget fedeztem fel a két lap között. A Punch nem az egyes események pontos bemutatására és elemzésére törekedett, hanem annak belpolitikai következményeire próbált rámutatni, míg a The Spectator azonban inkább a rekonstrukcióra, és az események különböző szempontból való vizsgálatát helyezte előtérbe. Ez az elemző jelleg a lap stílusából adódott, ezzel azonban világossá tette, hogy a lázadás okai valóban ismertek voltak a kor emberei számára is. A célközönség széles mivolta miatt a The Spectator rengeteg adatot, történetet, személyes beszámolót közölt, amivel közelebbivé, megfoghatóbbá tette a történeteket. A Punch ezzel szemben a felkelés hazai eseményeire próbált koncentrálni.

A munkám célja az volt, hogy képet alkossak az indiai történelem ezen időszakáról. A 19. század második felében zajló indiai fejlődés és változás egy alapját, és kiindulópontját próbáltam meg vázolni, és összefoglalni. Emellett a források tekintetében alapvetően igyekeztem másként megközelíteni a kérdést a hagyományos eseménytörténeti leírásoknál. Dolgozatom újdonságának éppen ezt az új forrásalapot, illetve azt tekintem, hogy a korabeli politikai és közélet, a társadalmi érdeklődés aspektusából is megvizsgálom India kormányzásának problémáját és a felkelés visszhangját. Továbbá összekapcsoltam ebben a kérdésben a sajtó és a parlament színtereit.

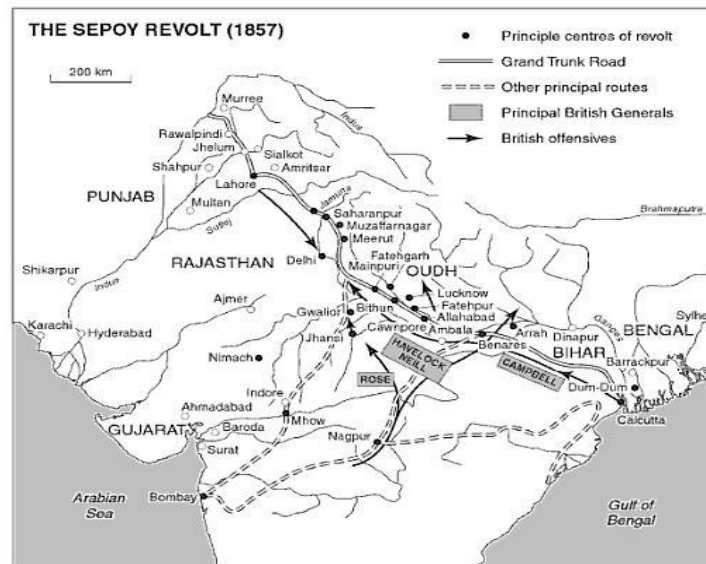
A témát a következő években szeretném kibővíteni a szubkontinens gazdasági és társadalmi változásainak a mélyebb kutatásaival is, hogy teljes egészében ábrázolhassam a korszak eseményeit. Illetve ezeknek a kérdéseknek hátterét és érdekeltiségét is szeretném megvizsgálni korszak sajtójában és parlamenti felszólalásokban.

9. Mellékletek

I. ábra: India a 18. században⁷²

II. ábra: A szípojlázadás, 1857-1858.⁷³

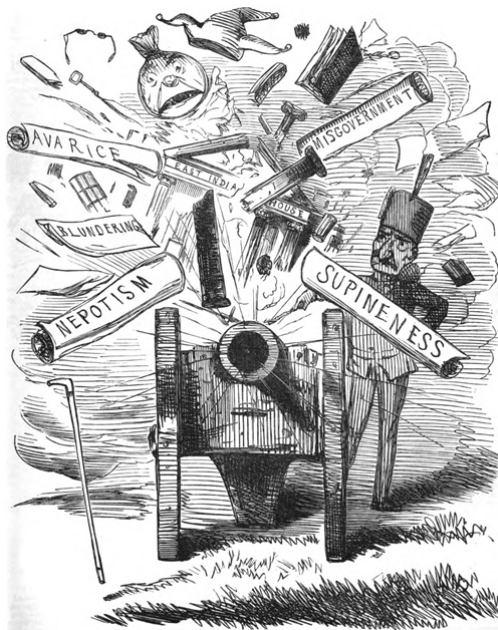
⁷² India a 18. században (http://www.clas.ufl.edu/users/harlandj/maps/british%20empire/india_hastings.jpg 2012-09-17)

⁷³ Markovits: i. m. 285.

III. ábra: Az ázsiai misztérium

IV. ábra: John Company kivégzése

V. ábra: Lord Canning kegyelme

VI. ábra: Disraeli és Palmerston vitája

VII. ábra: A tervezetek eltemetése

10. Bibliográfia

Források:

1. Diószegi István (szerk.): Egyetemes történeti szöveggyűjtemény 1789-1914. Budapest, Korona Kiadó, 2001.
2. Keith, A. Berriedale: Speeches and Documents on Indian policy, 1750-1921. I. London, Oxford University Press, 1922.
(<http://archive.org/details/speechesdocument01keit> 2012-12-30)
3. *Parliamentary Debates* (<http://hansard.millbanksystems.com> 2012-12-30)
4. *Punch*. 1857 és 1858
(<http://books.google.co.uk/books?id=cBIDAAAIAAJ&dq=editions%3Ao0ZG0cjtFIAC&pg=PP1#v=onepage&q&f=false> és
<http://books.google.co.uk/books?id=UJcwAAAAYAAJ&dq=editions%3Ao0ZG0cjtFIAC&pg=PR1#v=onepage&q&f=false> 2013-01-01)
5. *The Spectator*. 1857 és 1858
(<http://books.google.hu/books?id=9vcwAQAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=hu#v=onepage&q&f=false> és
<http://books.google.hu/books?id=uNMhAQAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=hu#v=onepage&q&f=false> 2013-01-01)

Szakirodalom:

Szakkönyvek:

1. Antonova, K. A. – Bongard-Levin, G. M. – Kotovszkij, G. G.: *India története*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó- Gondolat Könyvkiadó, 1981.
2. Balogh András: *Nemzet és történelem Indiában*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1988.
3. Chaurasia, R. S.: *History of Modern India, 1707 A. D. to 2000 A. D.* New Delhi, Atlantic Publishers and Distributors, 2002.
(http://books.google.hu/books?id=MS_jrForJOoC&printsec=frontcover&dq=of+Modern+India,+1707+A.+D.+to+2000&hl=hu&sa=X&ei=ESTjUIbSMI_Usgb45IDYCw&ved=0CDUQ6AEwAA 2013-01-01)
4. Chapman, Jane L.: *Comparative Media History: An Introduction: 1789 to the Present*. Cambridge, Polity Press, 2005.
(<http://books.google.hu/books?id=r2CW06McqKoC&printsec=frontcover&hl=hu#v=onepage&q&f=false> 2013-01-01)

5. Fülöp Géza: Sajtótörténet, sajtóismeret. Budapest, Tankönyvkiadó, 1990.
6. Uő: Bevezetés az egyetemes sajtó történetébe. Budapest, Tankönyvkiadó, 1981.
7. Gáthy Vera: *Államigazgatás a gyarmati és független Indiában*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985.
8. Hahner Péter: *A régi rend alkonya*. Egyetemes történet 1648 – 1815. Budapest, Panem Kiadó, 2006.
9. Hunt, William – Poole, Reginald L.: *The History of England during the reign of Victoria (1837 – 1901)*. New York, Haskell House Publishers Ltd., 1907. 162. ([http://books.google.hu/books?id=Pq-IzfP_bUwC&pg=PP14&dq=The+History+of+England+during+the+reign+of+Victoria+\(1837+%E2%80%93+1901\)&hl=hu&sa=X&ei=P-DcUKPVEomBtAbM3IHQBQ&ved=0CDcQuwUwAA#v=onepage&q&f=false](http://books.google.hu/books?id=Pq-IzfP_bUwC&pg=PP14&dq=The+History+of+England+during+the+reign+of+Victoria+(1837+%E2%80%93+1901)&hl=hu&sa=X&ei=P-DcUKPVEomBtAbM3IHQBQ&ved=0CDcQuwUwAA#v=onepage&q&f=false) 2012-12-28)
10. Kulcsár Kálmán: *India, az útkereső birodalom*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2008.
11. Markovits, C.: *A history of modern India. 1480 – 1950*. London, Anthem Press, 2004. (<http://books.google.hu/books?id=uzOmy2y0Zh4C&printsec=frontcover&dq=markovits+india&hl=hu&sa=X&ei=hiTjUOCnOY3BtAbeo4C4CQ&ved=0CD4Q6AEwAg#v=onepage&q=markovits%20india&f=false> 2013-01-01)
12. Mishra, Vibhuti Bhushan: *Evolution of the Constitutional History of India, 1773-1947*. Delhi, Mittal Publications, 1987. (<http://books.google.hu/books?id=RojLHsEv7FwC&printsec=frontcover&hl=hu#v=onepage&q&f=false> 2012-12-27)
13. Salgó László: *A gyarmatosítás története Ázsiában, Afrikában és Latin –Amerikában (1789-1918)*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1980.
14. Spielmann, M. H.: *The History of "Punch"*. London, Paris, & Melbourne, Cassell and Company, 1895. (<http://www.gutenberg.org/files/23881/23881-h/23881-h.htm> 2012-12-29)
15. Tenigl-Takács Péter: *India története*. Budapest, Medicina: A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, 1997.

Tanulmányok és cikkek:

1. Hobson, Kevin: The British Press and the Indian Mutiny. (<http://www.britishempire.co.uk/article/mutinypress.htm> 2012-12-27)
2. Westley, F. C.: The Spectator. 1828. In: Rosetti Archive. (<http://www.rossettarchive.org/docs/ap4.s7.raw.html> 2012-12-26)